

ЩОДЕННИКИ БОРИСА ГМИРІ — ДЗЕРКАЛО ЕПОХИ

Гмиря, Б. Р. Дневники. Щоденники. 1936–1969 [Текст] / Б. Р. Гмиря ; [укл. і авт. супровідних текстів Г. В. Принц ; худож.-оформ. О. М. Артеменко]. – Х. : Фоліо, 2010. – 880 с. : іл.

Нещодавно вийшло в світ довгоочікуване ілюстроване видання щоденників уславленого українського співака Бориса Гмирі. Символічно, що книжка побачила світ у Харкові, адже не лише початок життєвого та творчого шляху співака значною мірою пов'язаний із цим містом, а й народився він на Слобожанщині – у Лебедині Сумської губернії.

Загалом на сьогодні вийшло сім окремих книжкових видань, присвячених співакові [1–5; 10; 11]. Та рецензована книга – найбільше та найвичерпніше з них [4] і вже набула розголосу (зокрема в українській пресі про нього писали В. М. Жежера, О. В. Москалець і Т. Г. Поліщук [6; 7; 9]).

На жаль, за радянських часів будь-який співак поставав перед читачем періодичної преси як особа, що не мала ані статі, ані віку, ані власного обличчя. Усі без винятку іменувалися згідно зі своїми титулами і про кожного хоч трохи помітного співака-соліста писали, що він «видатний», «майстер» тощо. Музикознавці та журналісти ніколи не згадували про подробиці справжньої біографії артистів.

Відтак, хоча про Бориса Гмирю опубліковано чимало книжок і кілька сотень статей, у жодному разі не було відкрито завіси над таємницею його особистості та над його творчим кредо так, як у виданні «Борис Гмиря. Дневники. Щоденники, 1936–1969». Тому воно стали справжньою сенсацією у «гмирєзнавстві». Щодо інших публікацій, то сподіваємося, найближчим часом вони стануть приводом для укладання докладного персонального бібліографічного покажчика.

Протягом тридцяти трьох років Борис Гмиря регулярно фіксував події свого творчого й особистого життя. Його щоденники – це вісім оприлюднених повністю та вперше

загальних зошитів¹ із архіву співака, що зберігаються як в оригіналі, так і сканованому варіанті в його квартирі-музеї на Хрещатику, що, на жаль, не має юридичного статусу музею. Хоча саме тут зберігаються чи не найцінніші раритети, пов'язані зі співаком і не лише з ним. Скажімо, кожен, хто тут бував, напевно, запам'ятав фотографію Бориса Романовича разом із видатним піаністом ХХ ст. Святославом Ріхтером (чиє дитинство, до речі, пов'язане з Житомиром, а юність, навчання і дебюту — з Одесою). У книзі кілька сторінок присвячені взаєминам цих двох велетів виконавського мистецтва, зокрема вміщено два вперше опублікованих спільних фото Бориса Гмирі та Святослава Ріхтера (обидва знімки зроблено в 1951 р. на Володимирській гірці) та вперше репродукований автограф Ріхтера, що теж зберігається в квартирі-музеї Бориса Гмирі. Ми маємо лише жалкувати, що, через зайнятість обох артистів, їхній дует так і не відбувся і слухачі не почули запропоновану Ріхтером і заплановану Гмирею для спільних виступів програму з пісень Франца Шуберта та Роберта Шумана.

Останню нотатку в «Щоденниках» зроблено за тиждень до смерті. Вона стосується дружини — Віри Августівни Гмирі (дівооче прізвище — Нові). Так само їй присвячений останній музичний запис співака — пісня «Сміються, плачуть солов'ї» в обробці Германа Жуковського. А на роялі Бориса Гмирі й досі стоять ноти останнього твору, вивченого за життя, — романсу Павла Сениці на вірші Мелетія Кічури, що має фатальну назву — «Останній промінь згас». Співак так і не виконав цього твору.

Окрім викладу текстів «Щоденників», в оригіналі здебільшого російськомовних², видання містить безліч додаткових матеріалів (документи, листи, статті з преси 50–60-х рр.), згрупованих у розділи: «Гмиря і влада», «Гмиря — активний громадський діяч», «Гмиря і Шаляпін», «Гмиря і Шостакович», «Листи кохання (листування з дружиною В. А. Гмирею)», «Гмиря-ансамбліст», «Учні Гмирі», «Життя після смерті», «Плани Б. Гмирі на 1970 рік» (не здійснені через раптову

¹ Перші два зошити дійшли до нас у дуже поганому стані.

² Нині готується перевидання «Щоденників» для читачів Росії, де буде повністю перекладено українську частину текстів книги.

смерть) тощо. Окремо слід згадати включені до видання листи дружини співака Віри Августівни до свого геніального чоловіка³. Цей значний документний масив, як і супровідні тексти Ганни Принц дають змогу охопити єдиним поглядом як окремі маловідомі сторінки біографії співака, так і розгорнуту панораму цілої епохи. Відтак, і біографісти, котрі займаються дотичними проблемами, отримали багатющий матеріал для досліджень.

Науково-довідковий апарат видання містить належно впорядкований іменний покажчик, а також покажчики географії гастролей Бориса Гмирі, його останніх вистав, концертів, бібліографію книжкової літератури про співака та коментарі. Є у книзі також численні кольорові репродукції архівних документів і світлини.

Наукова та фактологічна новизна опублікованих щоденників полягає насамперед у введенні до наукового обігу низки важливих малознаних відомостей. Про що говорив Й. Сталін на своїх знаменитих «вечерях» за участі артистів і найвищих урядовців? Як проходили урядові прийоми за часів М. Хрущова? Якою насправді була смуга біографії Бориса Гмирі в період німецької окупації (1941–1944), що викликала та викликає чимало пересудів? Якою людиною була перша дружина Бориса Романовича Ганна Грецька? Де криються корені фатального конфлікту співака з дирекцією київської Опери у 60-ті роки? Чому Гмиря так рідко виїжджав на гастролі за кордон, де на нього щиро чекали? Якими країнами подорожував наш знаменитий співвітчизник, коли мав відпустки та залюбки рушав із дружиною в далекі світи? Якими були його стосунки з колегами? Відповіді на усі ці та низку інших, не менш інтригуючих запитань читачі вперше знайдуть як у самих «Щоденниках» Б. Р. Гмирі, так і в тексті книги загалом. Ті, кого цікавлять репертуарні вподобання співака, власне те, що ми зазвичай називаємо концертографією⁴, відшукають усе потрібне серед програм концертів, згадок про уроки з концертмейстерами, репетиції тощо. Зацікавлять також вміщені в книжці розлогі міркування співака про таєм-

³ Окреме книжкове видання листів Бориса Гмирі до свого вчителя, професора вокалу Павла Голубева вже готується Фондом Бориса Гмирі та Ганною Принц і невдовзі має вийти друком у Києві.

⁴ Перелік дат, місць і програм концертних виступів артиста.

ниці вокалу. Скажімо, сучасним студентам і викладачам консерваторій може стати в нагоді думка Гмирі про те, що кожне слово, у відповідності до його суті, потребує свого типу дихання. А також той факт, що сам виконавець користувався значно більше, ніж десятьма способами співочого дихання. Також книга містить тексти лекцій-бесід Бориса Романовича, які він читав у Ленінграді, Москві, Пекіні, Софії, Києві та Харкові для студентів і педагогів. Про рівень його майстерності та враження, яке він справляв на слухачів, можна дізнатися з численних свідчень і відгуків. Видання вміщує як цитати з преси 50–60-х рр., так і окремі відгуки сучасних поціновувачів мистецтва Бориса Гмирі (видатних музикантів — наших сучасників і молодих лауреатів останнього, Другого міжнародного конкурсу ім. Бориса Гмирі). З пізніших свідчень, згадаймо, до прикладу, слова санкт-петербурзького диригента Давида Бухіна: «Хто ще, крім біблійних пророків, Марії Каллас чи Кетлін Феррієр, був здатний на такий вплив на людське серце?...» [4, с. 108].

Отже, наукова цінність «Щоденників» полягає, насамперед у тому, що в них уперше: 1) оприлюднені деталі концертографії Бориса Гмирі; 2) опубліковані (частково — репродуковані) документи, що стосуються найбільш раннього періоду його життя і творчості (20–30-і рр. ХХ ст.); 3) широко викладені подробиці біографії співака часів німецької окупації (1941–1944 рр.); 4) подано документи та щоденникові записи, що розкривають усі віхи драматичного конфлікту співака з керівництвом Київської опери. Варто зазначити, що власне тексти щоденників займають у виданні не більше 65 відсотків. Решта — супровідні тексти та розлогі коментарі, що проливають світло на низку подій у житті Бориса Гмирі. Цим ми завдячуємо Ганні Принц.

Завершуючи, хочеться нагадати, що з величезної фонографічної спадщини співака (загальна кількість залишених ним записів сягає майже 50 компакт-дисків!) на сьогодні видано лише чотирнадцять компакт-дисків. Останнім виданням записів Бориса Гмирі стала його музична шевченкіана, що містить 21 твір і видана на початку 2011 р. [8]. Так само й архівна його спадщина потребує подальшого дослідження та публікації, оскільки приховує ще чимало нових відомостей про його долю та про епоху розквіту його таланту.

1. *Гмиря, Б. Р.* Дневники. Щоденники. 1936–1969 [Текст] / Б. Р. Гмиря ; [укл. і авт. супровідних текстів Г. В. Принц ; худож.-оформ. О. М. Артеменко]. – Х. : Фоліо, 2010. – 880 с. : іл.
2. *Жежера, В. М.* Трагічна повсякденність генія [Текст] / В. Жежера // *Голос України*. – 2010. – 4 черв.
3. *Москалець, О. В.* «...Я зі Сталіним говорив, мовляв, треба визначити наше ставлення до Гмирі» [Текст] / О. В. Москалець // *Дзеркало тижня*. – 2011. – 22 лип. – 13 серп.
4. *Поліщук, Т. Г.* Таємниці співака [Текст] / Т. Г. Поліщук // *День*. – 2010. – 11 черв.
5. *Архімович, Л. Б.* Борис Гмиря [Текст] / Л. Б. Архімович ; [худож.-оформ. Б. Й. Бродський]. – К. : Муз. Україна, 1981. – 119 с. : іл. – (Майстри мистецтв України).
6. *Борис Гмиря* : статті, листи, спогади [Текст] / [відп. ред. В. С. Буряк ; вступ. сл. Г. І. Майборода]. – К. : Муз. Україна, 1975. – 432 с. : іл.
7. *Борис Гмиря* : статті, дневники, письма, воспоминання [Текст] / [сост. и примеч. В. А. Гмыря, А. В. Принц ; худож.-оформ. Б. Резников]. – М. : Музыка, 1988. – 239 с. : ил.
8. *Голубев, П. В.* Борис Гмыря [Текст] / П. В. Голубев ; [худож.-оформ. И. Байтин]. – М. : Гос. муз. изд-во, 1959. – 60 с.
9. *Стебун, И. И.* Борис Романович Гмыря [Текст] / И. И. Стебун ; [худож.-оформ. К. А. Кудряшова, А. Ф. Пономаренко]. – К. : Гос. Изд-во изобр. искусства и муз. лит. УССР, 1960. – 40 с. : ил.
10. *Принц, Г. В.* Гмиря і Шостакович [Текст] / Г. В. Принц, М. Д. Копиця, Н. В. Цимбаліста ; [худож.-оформ. Н. Дубенюк, І. Вештак-Остроменська]. – К. : Логос, 2006. – 296 с. : іл.
11. *Москалець, О. В.* «Шевченкіана» Бориса Гмирі [Текст] / О. В. Москалець // *День*. – 2011. – 17 серп. – Рец. на компакт-диск : Борис Гмиря: Великий Кобзар у серці моїм. – К. : ФО-П Мельник Я. Я., 2011.

О. В. Москалець